

„Egyházat élünk”

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS *EGYHÁZ A POKOL KAPUJÁBAN* CÍMŰ TANULMÁNYKÖTETÉRŐL

Agapé Kiadó
Szeged, 2006
227 oldal, 1800 Ft

„De én mondom néked, hogy te Péter vagy, és ezen a kősziklán építem fel az én anyaszentegyházamat, és a pokol kapui nem vesznek rajta diadalmat.” (Mt 16,18) Az egyházalapítás gesztusát örökíti meg ez a biblia vers. Jézus tudván, hogy hamarosan bevégzi földi küldetését, Péterre bízta az új közösséget. Az apostol személye és hite olyan alapot jelent, ami biztosítja az egyház fennmaradását és győzelmét. Az újonnan alapított egyház tehát nem inog meg és végül győzedelmeskedik, mégsem tekinthető azonban teljesen zavartalannak ez az aktus, hiszen Jézus utal arra, hogy ellenséges erők támadásaival kell szembenéznie a közösségnek. A „pokol kapui” tartalma koronként más, hiszen folyamatosan változik az a közeg, melyben az egyház megvalósítja küldetését, és folyamatosan változnak azok a tényezők, amik akadályozzák a működését. A pasztorálteológia első számú tárgya tehát e metafora aktuális tartalmának feltárása és azon utak, eszközök megtalálása, melyek segítségével közvetíthető az Örömhír a folyamatosan változó közegben.

Nem meglepő hát, hogy Máté-Tóth András ezt a képet választotta tanulmánykötete címéül. Az eddig jobbra németül publikáló szerző ugyanis a jelenkori magyar egyház helyzetét elemzi könyvében. „Tizenöt év telt el a rendszerváltozás óta. Hosszú idő, ha arra gondolunk, mennyi remény és mennyi csalódás érte a visszanyert szabadság országait, ugyanakkor rövid ahhoz a hatalmas kihíváshoz és feladathoz viszonyítva, amit a mindenki számára élhető társadalom és kultúra kialakítása jelent. Erről a folyamatról számtalan társadalomtudományi elemzés született a korábbi keleti blokk országokban, és néhány értékes teológiai próbálkozás is. (...) A különböző országokban állomásozó katolikus egyház akkor tudja nyitottan befogadni és továbbadni Isten itt élő népéhez szóló üzenetét, ha beleteszteli a helyi kultúrába, és teljes sorsközösséget vállal azokkal, akik között szolgál. Az evangelizáció hitelességéhez és sikeréhez pedig ki kell lépnie számos gondolkodási és szervezeti gettóból, amibe korábbi hagyományai és az utóbbi üldözés és a társadalom peremére szorítottság miatt került. A teológiának, kiváltképpen a gyakorlati teológiának az a tiszte ebben a társadalmi-egyházi-kulturális helykeresési korszakban, hogy érzékeltesse a helyi kultúra jellegzetességeit és kitörési pontokat kínáljon fel. A kötetbe tizenhat, ebbe a témakörbe vágó tanulmányt fontam össze.” – írja előszavában a szerző.

A szokatlanul és üdítően nyílt, helyenként személyes érintettségtől sem mentes írások a legégetőbb problémákat járják körül és a jelenkor kihívásaival való illúziótlan szembenézést sürgetik. Az árnyalt és kritikus elemzések széles társadalmi, történeti és földrajzi kontextusba helyezve mutatják be a felmerülő kérdéseket és progresszív megoldási javaslatokkal lépnek fel. A kötet gondolatmenete rendkívül markáns erővonalak mentén rendeződik, a szerző időről-időre visszatér bizonyos témákhoz, így komplex, több dimenziós képet nyújt az olyan központi kérdésekről, mint például a jelenkori vallásosság jellemzői, a teológia feladata és terei, vagy a posztzocialista egyházak sajátosságai és az ebből adódó problémák. A tanulmányok mögött pedig egy korszerű, a modernkor problémáira bölcs, előremutató válaszokat adó egyház ideája és igénye húzódik meg.

A kötet egyik legizgalmasabb tanulmánya a *Szinkretizmus és kereszténység* című, mely a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium Harry Potter konferenciáján elhangzott előadás átdolgozott változata. J. K. Rowling könyvsorozata hatalmas gyereksereget térített vissza az olvasáshoz, ugyanakkor rendkívül megosztotta a közönséget. Elsősorban vallási és hitbéli szempontú vádak érték, számos katolikus iskolában megtiltották a kis varázsló kalandjainak olvasását. Az olyan könnyen cáfolható kifogások mellett, mint a gonosz ábrázolása vagy a horror határát súroló erőszak-jelenetek, a szinkretizmus vádja a leglényegesebb. Máté-Tóth András is ezt a kérdést állítja vizsgálódása középpontjába, így a Harry Potter könyvek ürügyén a jelenkori vallásosság legmeghatározóbb elemeit mutatja be. Megállapítja, hogy a korábbi évek ateizmusa után a vallási dömping korszaka következett, napjainkban a „mindenki hisz mindenben” állapota az uralkodó. Nem jellemző már egy meghatározott és elfogadott vallási rendszer kizárólagossága, helyette inkább a különböző gyökerű vallási elemek egymás mellé helyezése, tetszőleges elegyítése által létrejött egyéni hit dominál, vagyis a vallási szinkretizmus. Ezt a jelenséget vizsgálja és értékeli a szerző széles vallástudományi kontextusban, és bebizonyítja, hogy az angol író könyvsorozata a jelenkori vallásosság tipikus dokumentumának tekinthető. A konferencia alapvető kérdésfeltevésére adott válasza pedig igencsak karakteres: „A hit kultúrába ágyazottságának alapvető ténye nem az, hogy a hit templomának kapuján bezörget a kis teenager Harry, a bent esetleg éppen imádkozó hívők némi felelős megfontolás után úgy döntenek, jobb neki, ha őt Jézus sorsára juttatva nem adnak neki helyet. A valóságot jobban kifejező modell inkább az, ha tudomásul vesszük: eleve együtt lakunk ezzel a kölyökkel, ideje, hogy kezdjünk egymással valamit.”

Ennek a témának egy másik aspektusát jelentheti az *Egy-ház, sok közösség* című vallásszociológiai fejtegetés, mely az egyház helyzetét és a posztmodern társadalom keretei közt elfoglalt lehetséges pozícióját állítja a középpontba. „Posztmodernnek nevezem azt a társadalmat, amely elsősorban élmény-társadalom. A modernre jellemző elbeszélések, racionálisan megalapozott eszmények erejüket veszítik. Itt, a XX. sz.-i Európában három ilyen nagy elbeszélés elerőtlenedéséről beszélhetünk. A nemzeti szocializmus, a kommunizmus és a demokrácia. A három berendezkedés között nagy különbségek vannak, ugyanakkor egyik abban, hogy az adott politikai hatalom ezekre az elbeszélésekre hivatkozva volt képes hosszabb-rövidebb ideig a társadalom tagjainak és alrendszerének egységét fenntartani.” A posztmodern társadalom jellemzője, hogy megszűnik az *opus commune*, ami lehetővé teszi, hogy az egyébként egyéni életvezetésű és számos érdek-

csoportha szerveződő társadalmak mégis tipikusnak definiálhassák önmagukat, ami az egészszel, a közössel való azonosulás feltétele. Az egyház tanításaival és szervezeteivel megkísérli ellensúlyozni ezt a folyamatot, ám valószínűsíthető, hogy csak lassítani képes azt, megállítani nem. Ennek egyik oka, hogy ugyanez a széttagolódás megfigyelhető az egyházon belül is, és az egyházi közösségek párbeszédkézsége gyakran nem megfelelő. Emellett pedig prognosztizálható, hogy a kevésbé párbeszédképes csoportok száma és befolyása fog növekedni, hiszen a társadalom fejlődésének jellegzetes irányával ezek állnak összhangban. Az egyháznak tehát újra kell gondolnia hagyományos egységteremtő gyakorlatát, illetve az egyház egységéről vallott eddigi tanítását, és olyan pozitív elemekre kell koncentrálnia, mint a különböző keresztény egyházak közötti egység, illetve a hittartalmak egysége.

A hazai, illetve a kelet-közép európai blokk országainak egyháza különleges helyzetben van, hiszen az elnyomás és a peremre kényszerítés évtizedei után a rendszerváltozással sajátos folyamatok indultak meg, amik igen jellegzetes helyzetet eredményeztek. Több tanulmányban is érinti ezt a kérdést a szerző, a legkomplexebb elemzés talán az *Egyház – gettó vagy kivonulás* című szövegben olvasható. A gondolatmenet gyökerét Alaois Müller gettófogalma adja. Ennek nyomán kimondható, hogy a magyar egyház a rendszerváltozás előtt gettóban élt. A rendszerváltozás után azonban a várakozásokkal ellentétben nem szűnt meg ez az állapot, pusztán átalakult: a politikailag motivált gettó helyett dogmatikailag és egyházfegyelmileg motivált gettó képződött. Ezt az állapotot elsősorban a modernellenesség generálta: az egyszer megfogalmazott hagyomány érintetlen átörökítésében való hit, valamint az egyházi intézmények és viszonyok folytonos megszilárdítására való törekvés. Ez az attitűd azonban ellentmond annak a dinamizmusnak és erőnek, amit Isten jelent, illetve annak a korábbi renddel szembeni kritikus álláspontnak és annak a megújító, ha úgy tetszik, felforgató magatartásnak, ami Jézus földi tevékenységét jellemezte. Mindezekből a konfliktuskerülés, a jelenkorral való konfrontálódás elkerülésének törekvése olvasható ki, míg az egyház valódi modernizációjának útja a termékeny konfliktusok felvállalása volna. A szerző „a száraz, leíró stílust kissé emelkedettebbre cserélve” a modern magyar egyház keresztényeire és közösségeire vonatkozó hitvallásával zárja a tanulmányt.

Ugyanezt a problémát a teológia felől tárgyalja a *Gondolkodás Istenről Kelet-közép Európában* című írás, mely a *Társadalmi tapasztalatok és teológiai kihívások* alcímet viseli. E régió országainak közös jellemzője a totalitarizmus emlékezete, illetve a rendszerváltozás utáni túl gyors demokratizálódás. Mindez a teológia jellegét is döntően befolyásolta, befolyásolja. A kommunista hatalomátvétel után ezekben az országokban az egyházat szinte teljesen megsemmisítették, marginális helyzetbe kényszerítették. Ilyen módon a teológia elsődleges feladata lett az egyház túlélésének szolgálata, illetve annak demonstrálása, hogy a hit és a kommunista ideológia összeegyeztethetetlen. A hittudománynak alá kellett támasztania az egyház egységét, ami együtt járt az egyházi tanok megkérdőjelezhetetlenségének és vitathatatlanságának túlságosan erős hangsúlyozásával. A kommunizmus bukása után az egyház nem élelt újjá automatikusan, így hasonló teológiai opciók élnek napjainkban is. Éppen ezért egyre sürgetőbb az igény, hogy ez a tudomány is megteremtse új viszonyait: újraértelmezze a hagyományokhoz, más tudományokhoz és az

egyházhoz fűződő kapcsolatait. Ilyen módon pedig létrejön a „második világ teológiája”, mely türelmes, lassú és az értelmezési sokféleséget jól tűrő teológia.

A hittudomány kérdései más helyeken is felbukkannak a kötetben, a szerző több tanulmányt szentel ennek a témának. Többféle nézőpontból, változatos kérdésfeltevésekkel közelít felé, így végül igen árnyalt képet ad e tudomány helyzetéről, problémáiról és lehetséges útjairól. A *Családteológia* című írásban például a teológiaművelés tereit térképezi fel és a populáris teológia jelentőségére világít rá. Az egyén krisztuskövetésének hétköznapi, elméleti rendszere ugyanis némiképp háttérbe szorul a professzionális és az alkalmazott teológia mellett, amik e tudomány művelésének közismert, általánosan elfogadott területei. Elsősorban a családokban gyakorolt populáris teológiára koncentrálnak a szerző, ugyanis ebből a hittudomány másik két rétege is meríthet. A család, mint maradandó közösség például a bűnöst is megtartó, alapvetően elfogadó magatartás fontosságára hívja fel a figyelmet. A családok testközeli, testbarát közege – ami olyan hétköznapi kontaktusokban nyilvánul meg, mint az ölelés, az étkeztetés, a tisztálkodás vagy épp a gyerekek szerzett sebeinek ellátása – pedig arra figyelmeztet, hogy a modern európai lekipásztorkodásból a testi dimenzió szinte teljesen kimaradt. Ugyanilyen fontos a család felnőtté nevelő funkciója. A felnőtt személyiség megérlelődésének konfliktusokkal és krízisekkel telített folyamata ugyanis arra világít rá, hogy az egyház egésze elsősorban felnőtt emberekből áll, így a tanítóhivatal és a többi katolikus közötti kapcsolatot nem szimbolizálhatjuk az atya-gyermek viszonyal. A tanulmány summájaként a szerző igyekszik megalapozni azt az öntudatot, ami a populáris teológia művelőiből gyakran hiányzik: „A családteológia nem akar többet annál, mint megerősíteni a keresztény családok bátorságát abban, hogy miniegyházból az Istenről való rendszeres gondolkodás nem hiányzik. Bátorítani arra, hogy saját teológiájukat nagyra értékeljék és saját istentapasztalatuk alapján merjék akár szelíden kritikával is illetni azt a teológiát, amelynek élményhumusza már terméketlenné lett.”

A fent bemutatott tanulmány számos ponton érintette az egyház személyi kérdéseit. Ez a téma is igen markánsan jelen van a kötetben, elsősorban a laikusok helyzetét és a paphiány kérdését érinti a szerző. A *Domesztikált katolikus értelmiség* című írás a *Vigilia* 70. születésnapja alkalmából keletkezett. A tanulmány mottója Sík Sándor programadó írása, melyben azt hangsúlyozza, hogy a katolikus irodalom nem elkülönült gettó, hanem az egyetemes irodalom része, ezért az új folyóirat nevében elzárkózik ettől a felfogástól, sőt eretnek gondolatnak minősíti. Máté-Tóth András ezt a kérdést állítja vizsgálódása középpontjába és alkalmazza a katolikus értelmiség jelenkori helyzetére, majd kimutatja a katolikus és az értelmiségi lét közötti ellentmondásokat. „Értelmiséginek lenni annyit tesz, hogy a tapasztalt valóságra rákérdezni. Az értelmiségi az eléje táruló van-t nem tekint a valóság végső szavának. Kérdez ott is, ahol a nem értelmiségi már csak a válaszokat találja. A katolikus értelmiségi kérdéseinek terét tovább nyitja, kereszténysége alapján a végső horizontok felé, katolicitása alapján pedig az egyetemességek felé. Az egyház katolicitása nem csupán öröklött tény, hanem egyfajta maxima is, amelynek ébrentartását lehetőség szerint minden katolikus eleve feladatának tartja, s amely feladat kiemelten tisztelte a katolikus értelmiségnek. A kérdések révén, a kérdező alapállása révén marad az egész egyház számára nyitva a jelen, s válik jelenvalóvá az eszkatologikus dimenzió.” Ez a kérdező magatartás azonban csak korlátozott mértékben valósítható meg a mai magyar

egyház keretein belül: „Manapság azok, akik különösen is érzékenyek a katolikum kulturális és főképpen politikai veszélyeztetettségére, az értelmiségieket az egyház önvédő programjába kívánják szelídíteni. S ettől sajátos feszültség támad az értelmiségi és az egyházi léthez fűződő lojalitás között.”

A *Laikusok az egyházban* című szöveg ugyanezt a kérdést vizsgálja, ám nem csupán az értelmiségiek helyzetére korlátozza kérdésfeltevését, hanem a kléruson kívüli hívókra általában. Az 1967-es II. Vatikáni zsinat ugyanis az egyház önértelmezésének számos pontján fordulatot jelentett, így a laikusok helyzetét is újragondolta. Eszerint a laikusok lelkipásztori munkájának gyökere azonos a klerikusokéval, pusztán küldetésük terepe tér el a papságtól: elsősorban a világban, a múlandó dolgok között kell apostolkodniuk. Az egyházi hierarchia feladata pedig az, hogy irányítsa és támogassa az egyház apostoli munkáját, benne a laikusok szervezeteit. E csoport tagjai tehát az egyházi élet számos területén új dogmatikai és egyházjogi alapokra tettek szert, így egyház-polgárokká váltak és a lelkipásztorság lényegi és nélkülözhetetlen elemeivé lettek. A laikusok szerepének kérdését leginkább a hagyományos pasztoráció krízise veti fel és aktualizálja. Ez a krízis elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a paphiány egyre kritikusabb méreteket ölt. Számos helyen e válságot olyan reformpótlékokkal igyekeznek enyhíteni, amelyek egyrészt nem állnak összhangban a zsinat egyháztanával, másrészt pedig nem jelentenek valódi megoldást a problémára. A II. Vatikáni zsinat megteremtette a laikusok lelkipásztorkodásának teológiai alapjait, így aktuális lenne olyan kérdések tisztázása és pontosítása, mint a felszentelt lelkipásztorok és a lelkipásztori szolgálatban résztvevő laikusok közötti teológiai, jogi és gyakorlati viszony, valamint a papság teológiájának reformja. Ezek nyomán ugyanis a laikusok bevonásával működőképes alternatívák születhetnének a paphiány kérdésében.

E recenzió keretei csak a legerőteljesebb gondolati irányok áttekintésére adnak teret, de talán ebből is kiolvasható, hogy a kötet elérte kitűzött célját, melyre így emlékszik vissza a szerző: „Éppen 10 éve, hogy Innsbruckban Morel Gyula jezsuita szociológussal eltölthettem egy hetet társadalomtudományi és teológiai kérdésekről beszélgetve. Az utolsó napon a város melletti legmagasabb hegycsúcsra kirándultunk. Megérkezvén körülnéztünk és Morel a tanulmányi hét lezárásaként kért valamit. »Írj Magyarországnak magyar teológiát!« Már nem élhette meg e teológiai kísérlet megjelenését, mégis rá emlékezve bocsátom útjára e kötetet. Abban a reményben, hogy szolgálni fogja a tárgyyszerű és hitben gyökeredző dialógust – nem pusztán a különböző katolikus körökben, hanem a katolikus és más értelmiségiek között is.”

Nagy Márta